

PROBLEMEN VOOR OPTIE (E)?

Emanuel Rutten

Philipse beweert dat er voor de gelovige die redelijkerwijs de stelling wil aanvaarden dat God bestaat slechts vier opties openstaan. Na de eerste drie opties beknopt bekritiseerd te hebben concludeert Philipse dat de vierde keuzemogelijkheid, optie (e), de enige hoop is voor de gelovige die redelijk wil zijn. Optie (e) betreft de opvatting dat de uitspraak dat God bestaat geldt als een “(feitelijke) waarheidsaanspraak die slechts redelijkerwijze aanvaard kan worden op grond van argumenten en bewijs-materiaal die (methodo-)logisch van dezelfde soort moeten zijn als wetenschappelijke argumenten”.

Philipse poneert een aantal volgens hem cruciale problemen voor deze vermeende “allerlaatste hoop” voor de gelovige. Verrassend is dat Philipse, nadat hij genoemde problemen genoemd heeft, nergens concludeert dat optie (e) onhoudbaar is. Philipse gaat niet verder dan de opmerking dat veel lezers wellicht al zijn ‘afgehaakt’ vanwege deze problemen. Is dit vermoeden terecht? Is optie (e) inderdaad zo onaantrekkelijk? Dit is mijns inziens niet het geval. Ik zal dat hieronder betogen.

In de eerste plaats hebben alle genoemde problemen slechts betrekking op één algemeen model van rationaliteit, namelijk de logica van argumentatie zoals beschreven door het theorema van Bayes. Maar waarom zou optie (e) alléén mogen uitgaan van een Bayesiaanse strategie? Er zijn immers ook andere vormen van logische argumentatie. Neem bijvoorbeeld het klassieke logisch-deductieve model. Volgens dit model kan een conclusie rationeel gerechtvaardigd worden door haar logisch af te leiden uit gegeven acceptabele premissen. Er zijn talloze rationele cumulatieve cases voor theïsme ontwikkeld die exclusief uitgaan van een dergelijke vorm van logisch argumenteren¹. Philipse’s kritiek op een Bayesiaanse invulling van optie (e) is dus ontoereikend om ‘een schaduw te werpen’ over optie (e) als zodanig, hetgeen Philipse graag wil.

In de tweede plaats zijn er ook de nodige kanttekeningen te plaatsen bij de inhoudelijke uitwerking van de vermeende problemen zelf. Neem bijvoorbeeld de volgende passage:

Stel dat ik in mijn auto naar mijn geliefde rijd en vurig hoop dat het rode stoplicht *precies* op tijd op groen springt. Tot mijn grote genoegen is dit wat geschiedt (=e). Eén verklarende hypothese (h_2) voor e is toeval. Een andere (h_1) is dat mijn liefdesgodin, een almachtige versie van Afrodite die altijd doet wat ik vurig hoop, werkelijk bestaat en het stoplicht precies op tijd op groen heeft gezet. Nu is $P(e|h_1)=1$, terwijl $P(e|h_2)$ relatief dicht bij 0 ligt, zodat e de almachtige-Afrodite-hypothese veel beter confirmeert dan de toevalshypothese. Maar dit is geen reden om de Afrodite-hypothese ook maar voor enigermate waarschijnlijk te houden, evenmin als de bekende feiten van fine-tuning op zichzelf goede redenen zijn om in God te gaan geloven.

Nu is de kans dat de fundamentele constanten van het universum *precies* die waarden hebben die het ontstaan van leven mogelijk maken onvoorstelbaar veel kleiner dan de kans dat een stoplicht op tijd op groen springt. De analogie zou dan ook adequater zijn wanneer in het verhaal alle stoplichten iedere dag gedurende een wekenlange periode allemaal precies op tijd op groen springen. Laten we daar dus maar vanuit gaan. Is in dat geval genoemd fenomeen op

zichzelf een goede reden om in de Afrodite-hypothese te gaan geloven? Nee, ook dan niet. De hypothese is immers zó specifiek dat er in principe oneindig veel alternatieve hypothesen te formuleren zijn die allemaal even waarschijnlijk zijn, en die stuk voor stuk het verschijnsel verklaren. We kunnen immers iedere denkbare voorstelling van een bovennatuurlijk wezen als hypothese kiezen. Echter, wat al deze hypothesen gemeen hebben is de veronderstelling dat er sprake is van een bovennatuurlijke intentionele act. Laten we deze hypothese BIA noemen.

BIA verklaart het gegeven dat wekenlang dagelijks alle stoplichten precies op tijd op groen springen. Bovendien lijken de enige twee alternatieven voor BIA bruut toeval of natuurlijke intentionaliteit te zijn. Gelet op de onvoorstelbare kleine waarschijnlijkheden is bruut toeval geen redelijk alternatief, en ook is het alleszins voorstellbaar dat in het verhaal een natuurlijke intentionele act redelijkerwijs kan worden uitgesloten. Maar dan volgt, ook vanuit een Bayesiaanse analyse, dat BIA de beste verklaring is voor het fenomeen. En precies hetzelfde geldt voor het fine-tuning argument. De hypothese dat een bovennatuurlijke intentionele act aan de onvoorstelbaar onwaarschijnlijke fine-tuning ten grondslag ligt is alleszins redelijk indien bruut toeval het enige denkbare alternatief is².

Nu veronderstelt een bovennatuurlijke act het bestaan van een bovennatuurlijke actor ofwel een lichaamsloze geest. Philipse meent echter dat de hersenwetenschap heeft laten zien dat bewustzijn niet bestaat zonder neuronale onderbouwing, zodat de hypothese dat God (opgevat als persoon zonder lichaam) bestaat alsnog extreem onwaarschijnlijk is. En daarom, aldus Philipse, zal een beroep op fine-tuning weinig tot niets bijdragen aan het waarschijnlijk maken van de hypothese dat God bestaat. Welnu, allereerst dient te worden opgemerkt dat fine-tuning één argument kan zijn in een cumulatieve reeks van verschillende argumenten voor het bestaan van God. Verder is het van belang om ons te realiseren dat de hypothese dat God bestaat niet een of andere *ad hoc* hypothese betreft. Deze hypothese kan namelijk worden ingezet om, naast het verschijnsel van fine-tuning, ook een zeer groot aantal andere verschijnselen op eenvoudige en samenhangende wijze te verklaren, zoals het feit dat er iets is en niet veeleer niets, het bestaan van de contingente kosmos en haar stabiele wetten, het bestaan van bewustzijn, het vertrouwen in de betrouwbaarheid van ons redevermogen, de ervaring van de objectiviteit van morele waarden, ervaringen van schoonheid en het sublieme, en allerlei vormen van mystieke en religieuze ervaringen.

Daarnaast is een beroep op neurologie om te claimen dat een immaterieel bewustzijn extreem onwaarschijnlijk is inadequaat. Hersenwetenschap onderzoekt immers per definitie alleén de hersenen. Op geen enkele wijze volgt uit de resultaten van deze wetenschap daarom dat bewustzijn *zonder hersenen* niet bestaat. Tenzij men op voorhand het bestaan van entiteiten wil afwijzen die door de natuurwetenschappen (nog) niet geaccepteerd zijn. Een dergelijke positie zou echter een vergaande vorm van *begging the question* zijn. Wie niet bereid is de *mogelijkheid* dat God bestaat serieus te nemen blokkeert ieder rationeel discours over de vraag of God bestaat. De redelijke gelovige zal dan op zoek moeten naar andere redelijke discussiepartners.

Philipse noemt echter nog een ander bezwaar tegen de hypothese dat God bestaat. Deze hypothese zou in een Bayesiaanse analyse onbruikbaar zijn omdat we voor geen enkele observatie *e* de kans kunnen bepalen³ dat *e* optreedt indien God bestaat. We weten immers niet hoe waarschijnlijk het is dat God het gegeven *e* wilde veroorzaken omdat we op geen enkele wijze *intenties* aan God kunnen toekennen. Dit probleem is echter illusoir. Stel je eens voor dat archeologen op een bepaald moment midden in de woestijn diep onder de grond een aantal eeuwenoude kunstvoorwerpen vinden. Wat is nu de beste verklaring voor deze observatie? De beste verklaring is uiteraard dat deze voorwerpen intentioneel zijn voortgebracht door bepaalde bewuste actoren, zeer waarschijnlijk een of andere oude (menselijke) beschaving. Deze verklaring is volstrekt rationeel. Toch gaat zij niet verder dan de constatering dat er sprake moet zijn van intenties. De vervolgvaag is natuurlijk *wat* deze

intenties precies waren. *Waarom* zijn deze kunstvoorwerpen geproduceerd? Welk beoogd *doel* diende deze? Maar dit laat onverlet dat de oorspronkelijke verklaring volstrekt redelijk en adequaat is. We hoeven dus helemaal geen toegang te hebben tot de intenties van God om in een specifieke situatie, zoals in het geval van fine-tuning, te concluderen *dat* er sprake is van intentioneel gedrag. Pas na het ‘*dat*’ komt de vraag aan de orde *waarom* de intentionele actor in kwestie overging tot het produceren van het waargenomen fenomeen. De verklaring *dat* er sprake is van een intentionele act is valide, zelfs wanneer wij het *waarom* van de act nimmer zouden kunnen achterhalen. Bovendien is het mogelijk om een generieke intentie op te nemen in de verklaringshypothese, bijvoorbeeld door de hypothese als volgt te formuleren: God bestaat en God wilde de kosmos voortbrengen.

Volgens Philipse dienen gelovigen echter aan te tonen dat theïsme als verklaring veel beter is dan alle huidige *en alle mogelijke toekomstige* verklaringen. Een gelovige wil toch immers niet erkennen dat haar geloof slechts een voorlopige plausibiliteit heeft? Dit is echter niet het geval. Redelijke gelovigen zijn immers geen dogmatici. Natuurlijk kan een redelijk gelovige zonder enig probleem erkennen dat het in beginsel niet uitgesloten is dat eventuele toekomstige wetenschappelijke inzichten een ander licht zouden kunnen werpen op het geloof in God. Om een redelijk gelovige te kunnen zijn is het dan ook ruim voldoende om te betogen dat, gegeven de *huidige* inzichten van de wetenschap, theïsme allesbehalve onredelijk is, ja zelfs de meest rationele positie kan zijn. In elk geval levert Philipse’s een-zijdige Bayesiaanse kritiek op optie (e) géén overtuigende reden op om hier anders over te denken.

¹ Zie voor een aantal voorbeelden van hedendaagse deductief-logische argumenten voor theïsme bijvoorbeeld Craig, W.L., en J.P. Moreland (red.) (2009) *The Blackwell Companion to Natural Theology*. Wiley-Blackwell.

² Natuurlijk kan men in dit geval ook de hypothese van het bestaan van een multi-versum in het spel brengen. Deze ad hoc hypothese heeft echter haar eigen specifieke problemen waarop ik hier niet nader kan ingaan.

³ Overigens lijkt Philipse te denken dat een waarschijnlijkheidsargument alléén houdbaar is wanneer de kansen kwantitatief bepaald kunnen worden. Dit is echter een misvatting. Zo is het bijvoorbeeld volstrekt rationeel om te menen dat het zeer onwaarschijnlijk is, en daarom niet redelijk om te geloven, dat morgen een buitenaardse beschaving zal worden ontdekt, ook al kunnen we de kans hierop in strikte zin niet mathematisch berekenen.